

BÜYÜK PATLAMA KOZMOLOJİSİ ÜZERİNE MÜSLÜMAN BAKIŞ AÇILARI*

Prof. Dr. Alnoor Dhanani

Harvard Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

çev. Dr. Mehmet Bulğen

Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi,

Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi

Konuşmama Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalına, Prof.Dr. Rahim Acar'a ve bugün sizinle Büyük Patlama Üzerine Müslüman Bakış Açılarını tartışmak üzere beni buraya davet eden meslektaşım Dr. Mehmet Bulğen'e teşekkür ederek başlamak istiyorum.

1931 yılında Belçikalı rahip, gök bilimci ve fizik profesörü Georges Lemaitre, evrenin “yaratma anında patlayan Kozmik yumurta” gibi genişlediğini öne sürdü. Durağan Durum (Steady State) evrenini öneren Fizikçi Fred Hoyle Lemaître'nin bu iddiasını, alaycı bir şekilde “the Big Bang” “Büyük Patlama” olarak tanımladı. 1964 yılında Amerikalı iki radyo astronomu –Arno Penzias ve Robert Wilson- galaksiler arasındaki uzaydan gelen radyo sinyallerini ölçmeye çalışırken rahatsız edici bir arka fon “sesi” keşfettiler. Bu ses veya mikrodalga ışıması, neredeyse bütün yönlerde aynıydı. Onlar, ışımanın evrenin gelişmesinin erken aşamasından geriye kaldığı sonucuna vardılar. Bu Princeton fizikçisi Robert Dickie'nin, Büyük Patlama'ın geriye tüm evrende aynı ışıma bırakması gerektiği görüşünün doğrulanmasını sağladı. O zamandan beri fizik ve astronomide, bizim şu anki evrenimizin Büyük Patlama'dan nasıl ortaya çıkmakta olduğuna yönelik birçok çalışma gerçekleştirildi. Dahası Büyük Patlama din ve bilimde en sıcak tartışma alanlarından biri oldu. Acaba Büyük Patlama evrenin bir başlangıcı olduğunu bilimsel olarak doğrulanmasını sağlar ve böylelikle İbrahimi dinlerin evrenin yaratılmış olduğu görüşünü açıklar mı? Sonrasında bir Yaratıcı'nın varlığına delil temin eder mi?

Bu inançlar Yakın Doğu'nun kitabî geleneklerinde paylaşılmaktadır. Bu kitabî geleneklerin kozmogonilerin tasviri, en iyi *Yaratılış Kitabı*'nda temsil edilmektedir: “Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı”. İslâm da kendisini bu kitabî geleneğin anlatımı içerisine yerleştirir. Kur'anî kronoloji “O ilk ve sondur” ayetinde olduğu gibi yaratmadan önce, Tanrı ile başlar (Hadîd, 57/3).

---

* Bu metin, Alnoor Dhanani'nin 20.03.2013 tarihinde Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı tarafından düzenlenen “Muslim Perspectives on Big Bang Cosmology” isimli paneldeki sunumunun çevirisidir.

Ancak Kur'an hikâye tarzında yapılanmamıştır. Biz onda, *Yaratılış Kitabı*'ndaki (Tekvin) gibi yaratmanın altı gününün detaylı bir tasvirini bulamayız. Bununla birlikte Tanrı'nın kudreti, ilmi ve yaratma faaliyeti Kur'anî söyleme yayılır ve hâkim olur. Tanrı'nın yaratması doğrudandır. “O gökleri ve yeri hak ile yaratandır.” (el-En'âm, 6/73); “Bir şeyin olmasını istediğimizde ona sözümüz sadece Ol! demektir ve o hemen olur” (en-Nahl, 10/3). Fakat bize bunun altı gün sürdüğü de söylenmektedir: “Rabbimiz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arşa istiva edendir” (Yunus, 10/3). Ancak bu Kur'anî ayetler [Tekvîn kitabındaki gibi] bir yaratılış hikâyesi sağlamaz. Onlar Tanrı, yaratma, yol gösterme ve sakındırma gibi büyük temalar üzerine Kur'anî çerçevenin akisleriyle örtüşmektedirler. Kur'an'ın büyük vurgusu Tanrı'nın işaretlerine yani O'nun varlığına, peygamberleri vasıtasıyla yol göstermesine, kibirlenip O'nu ve peygamberini reddedenleri yok edici olması üzerinedir.

Tanrı'nın ayet ve işaretleri, biz onların farkında olmasak bile her gün etrafımızı kuşatır. Kur'an: “Nereye dönersen dön Tanrı'nın veçhesi oradadır” demektir (el-Bakara, 2/115). Tanrı'nın işaret ve belirtileri Kur'an'ın temel konusudur. Kur'an'daki ayetlerin yüzde onu Tanrı'nın varlığına işaret olarak doğal fenomen hakkındadır. Örneğin doğal fenomenler üzerine ifadelerden güneş, bir işaret/ayet olarak Kur'anî kozmolojinin ham verisini (data) sağlar. Bunu ham, işlenmemiş veri olarak isimlendirdim, çünkü bu tasvirler sistematik bir kozmoloji içermemektedir. Sistematik bir açıklama için bu ham veriler bir araya getirilmeli ve yorumlanmalıdır. Açıktır ki bu şekildeki girişimler ve onların yorumları değişecektir. Biz kozmolojiyle ilgili bu tarz Kur'anî ayetlere yönelik çağdaş girişimlere Büyük Patlama için daha sonra yeniden döneceğiz. Tanrı aynı zamanda “Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık” demektir (el-En'am 6/38). Bu ayeti nasıl anlayabiliriz? Bu, Kur'an'ın fizik ve astronomiyi kapsayan bir kitap olduğu anlamına gelir mi? Tanrının işaret ve ayetleri hakkında son bir söz, onların hikmet ve hayır sahibi bir Yararıcıya delil sağlamasıdır. Yani Kur'an bir Düzenleyici-Yararıcı'nın varlığına işaret amacıyla evrendeki düzene vurgu yapmaktadır.

Günümüz biliminde kozmoloji, evrenin veya kozmosun yapısını, yani zihinsel ve ruhani varlıkların aksine bütün maddi bileşenleri inceleyen disiplindir. Bu araştırma öncelikle, evrenin kökenini galaksilerin ve onların bileşenlerinin formasyon ve gelecekteki durumlarını tahmin etmeye çalışan fizik ve astronominin çatısı altında yapılır. Genel görelilik kuramı ve kuantum fiziğinin kullanımının yanında, uzay, zamanın oluşumu ve doğası da kozmolojinin içinde birleşir. Ben bu şekildeki kozmolojiyi “bilimsel kozmoloji” olarak adlandırıyorum. Deney gerekli olmamakla birlikte ölçme ve gözleme bilimsel kozmolojide temeldir.

Kozmolojinin daha geniş bir türü ise kökeni Antik Yunan tartışmalarına uzanan “felsefî kozmoloji”dir. Bu, evrendeki varlıkların nihai bileşenlerinin, onları yöneten ilkelerin, birleşim şekillerinin ve nedenselliğın bir araştırmasıdır. Bilimsel

kozmooloji ile bir yerde keřiŖŖe de felsefi kozmooloji daha geniştir. Üstelik felsefi kozmooloji ölçme ve gözlemlmeye ihtiyaç duymamaktadır. Eğer kozmos kaos değilse, o halde onun düzen ve tertibi ilkelerle açıklanabilmelidir. Bu ilkeler niçin olayların diğer olayları gerektirebileceğini açıklar, yani nedensellik, doğal özelliklerin bir sonucudur; örneğin, ateş yanmaya sebep olur. Bilimsel ve felsefi, her iki tür kozmooloji de tarihî İslâm toplumlarında uygulanmıştır.

Atomcu, Platoncu, Aristocu ve Stoacı gibi felsefi kozmojojileri içeren Yunan doğa felsefesi mirası Ortadoğu'nun entelektüel merkezlerine yayıldı. Bu merkezlerde Yunan biliminin ve felsefesinin meydan okumasıyla İbrahimi dinler adına ilk defa mücadele edenler Yahudilik ve Hristiyanlık oldu. Onların kitabî gelenekleri Tanrı'nın doğrudan iradesi yoluyla yoktan yaratmayı muhafaza ediyordu. Tanrı aynı zamanda insanoğluyla kişisel bir ilişkiye sahiptir: Peygamberler gönderir, yol gösterir, dualara icabet eder ve evreni nihai bir kıyamete sevk edecektir. Müslümanlar yedinci yüzyılda Arap yarım adasının dışına genişlediklerinde, onlar da bu türden bilim, felsefe ve din üzerine konuşmalara katılmaya başladılar.

Kelâm, hepinizin bildiği gibi, VII. yüzyılın sonlarında bu söylemlerle karşılaşılınca ortaya çıkan bir Müslüman teoloji biçimidir. şaşırtıcı bir şekilde kelâm, atomcu kozmoolojiyi kendine mal etti ve VIII. yüzyılın ikinci yarısında hâkim olmaya başlayan bu kozmooloji en az XIV. yüzyıla kadar devam etti. Kelâm kozmojojisi bir felsefi kozmojojidir. Tanrı atomları yaratır ve bu atomların cisimleri oluşturması için birleşmelerine neden olur. Atomlar homojendir. Cisimlerin farklılaşması yani renk, tat, koku, ses, sıcaklık, hareket, düşünme yeteneği gibi özelliklere sahip olmaları, Tanrı'nın onlarda yarattığı niteliklerden kaynaklanır. Bir şeyin hareket etmesinde olduğu gibi, Tanrı bu niteliklerde değişimi de yaratır. Bu, evrendeki değişimi açıklar. Fakat bu aynı zamanda Tanrı'nın evrendeki her şeyi doğrudan yarattığını, koruduğunu ve bir andan diğer ana onu değiştirdiğini göstermektedir. Bu nedenle kozmos Tanrı'nın tek fail olduğu vesileci bir evrendir. Çoğu kısmında Tanrı âdeti üzere davranır. O, ateşi pamuğa yaklaştırdığında yanmayı yaratır. Bunun bir sonucu olarak dünyadaki olayların gidişatını öngörebilir ve bilim yapabiliriz. Ancak Tanrı'nın âdeti iradidir. Kızıl Deniz'in ikiye ayrılmasında olduğu gibi Tanrı farklı bir şekilde davranabilir ve biz bunu mucize olarak adlandırırız. Bu nedenle kelâm kozmojojisi tabii nedenselliği reddeder ve bütün nedenselliğin ilahî olduğunda ısrar eder (bazı kelâmcılar özgür iradeye imkân verebilmek için insana sınırlı bir nedensel alan sağlarlar). Atomculuğa Kur'anî temeller olmamakla birlikte Tanrı'nın yoktan yaratması ve ezici nedensel gücü Kur'an'da sürekli vurgulanmıştır: "şüphesiz ki Allah her şeye kadirdir." (el-Bakara, 2/20) ve "Onun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez" (el-En'âm, 6/59). Biz kelâm kozmojojisinin Kur'an'ın Tanrı'sını nasıl yansıttığını görebiliriz. Kelâm kozmojojisinin taraftarları bilimle meşgul olsalardı, onların Kur'anî Tanrı'ya

metafiziksel teslim olmaları merkezi rol oynar ve onların bilimleri de gerçekte dinî bilim olurdu.

Tarihî İslâm dünyasının entelektüel merkezlerinin baskın felsefi kozmolojisi kelâm değil, Aristoculuğun Yeni Eflatuncu bir biçimiydi. Onunla ilişkili bilimsel kozmoloji ise Batlamyusçu idi. Bağdat'ta halifeler tarafından himaye edilen kapsamlı bir kendine mal etmede, Yunan metinlerinin Arapça'ya tercüme edilmesi, bir kültürel fikrî gelenekten diğerine büyük bilgi transferlerine neden oldu. Bu hareket Arap-İslâm felsefesi ve bilimini üretti. Niçin Arap-İslâm? Arap, çünkü Arapça bilim diliydi, İslâm, çünkü bu faaliyet İslâm medeniyetinde meydana geldi. Kelâmdan farklı olarak Arap-İslâm felsefesi ve biliminin taraftarları Müslümanlardan, Hristiyanlardan ve Yahudilerden oluşuyordu. Bu girişimin sınırları dini aştı ve büyük oranda modern felsefesi ve bilimi gibi seküler bir girişim olarak görülebilir.

Arap-İslâm felsefesi ve bilimi Aristoteryen kozmolojiye bağlıdır: evren ezeldir, fakat bir İlk Sebep vardır. Dahası Tanrı basittir, o sadece en geneli, evrensel ve değişmeyenleri bilir –bu belki de fizikçilerin hâlâ aradıkları Büyük Her Şeyin Teorisidir (the Grand Theory of Everything)- fakat Tanrı şimdi ve burada olan tikel şeyleri bilmez, kuantum dalgalanmalarını ise haydi haydi bilmez. Son olarak fiziksel bir yeniden diriliş yoktur. Arap-İslâm felsefi kozmolojisinin bu pozisyonları Kur'an'ın lafzî anlamıyla çelişir. Bu nedenle Arap-İslâm felsefesinin taraftarları Kur'anî söylemin sembolik olduğunu savunurlar. Bunlar ancak Arap-İslâm felsefesinde eğitim alanlar tarafından şifreleri çözülebilecek sembollerdir. Başka deyişle Kur'an'ın hakikati zâhir manasıyla bilinemez, ancak yorumla bilinebilir.

Haydi şimdi Arap-İslâm felsefesi ve bilimiyle ilişkili bilimsel kozmolojiye dönelim. Bunun için bizim göksel fiziği içeren ve matematiği kullanan astronomiyi araştırmaya ihtiyacımız vardır. Astronomlar özellikle evrenin göksel bölgelerdeki bileşenlerini ve bunların hareketlerinin evrenin sistemine nasıl uyduğu, dünyadaki gözlemlediğimiz şeyleri nasıl ürettikleri, bu bileşenlerin birbirleriyle uzaklıklarını, hareketlerini yöneten kanunları vs. inceler. Her ne kadar bu astronomların sistemleri Kopernik öncesi sistem olsa da onların soruları günümüz astronomlarının sorduklarına benzedir. Bununla birlikte günümüzdekilerin evreni, birbirinden uzaklaşan galaksiler, galaksi kümeleri, kuasarlar, kara delikler, kara madde ve buna benzer farklı bileşenleri içermektedir. Dahası onlar değişik türde teleskop ve inceleme araçları kullanırlar ve bu sayede evrenin Arap-İslâm eşdeğerlerinden daha fazlasını ölçüp ve gözlemleyebilirler. Bununla birlikte sınırlı enstrümanlarıyla Arap-İslâm astronomları önemli mesafeler aşmışlardır. Bu nedenle bilim tarihçileri, Tycho Brahe'nin kolayca bir Türk olabileceğini iddia ederler.

Evrenin yaratılışı veya ezeliği üzerine karşıt duruşları göz önüne alındığında, kelâm kozmolojisinin ve Arap-İslâm felsefi kozmolojisinin taraftarları argümanlarla meşgul oldular – tıpkı günümüzde Büyük Patlama'nın bir Yaratıcı'nın varlığına delil

olduğu savunanlarla Büyük Patlamayı kabul edip Yaratıcı'yı kabul etmeyenler arasındaki argümanlar gibi-. VIII. yüzyılda kelâm taraftarları Aristocu evrenin ezeliiliği fikrine, fiili bir sonsuzluğun imkânsızlığına dayanarak karşı argümanlar geliştirdiler. Evrenin zamansal bakımdan yoktan (ex nihilo) var olduğunu temellendirdikten sonra kelâmcılar, onu varlığa getirecek bir Yaratıcı'nın bulunması gerektiğini iddia ettiler. 1095 yılında İmâm Gazzâlî (ö. 1111) Arap-İslâm filozof ve bilim adamlarını eleştiren bir programa girişti. Gazzâlî onları ve arkadaşlarını *Filozofların Tutarsızlığı* kitabında sapkınlıkla suçladı. Gazzâlî âlemin ezeliiliği, Tanrı'nın cüziyyatı bilip bilmediği, cismanî haşir ve doğa filozofları tarafından ortaya atılan nedensellik de dâhil olmak üzere yirmi konu dikkate almıştı. Bu sapkınlıkla suçlamadan yola çıkarak, bazı çağdaş bilimciler İslâm'da din-bilim arasındaki ilişkinin çatışma üzere olduğunu ve Gazzâlî'nin İslâm medeniyetinde bilim ve felsefesinin düşüşüne sebebiyet verdiği görüşünü savunurlar. Ancak bu iddia temelsizdir. Bilimsel faaliyetler Gazzâlî'den çok sonraları da İslâm ülkelerinde gelişmeye devam etmiştir.

Bununla birlikte bilim ve felsefe Müslüman ülkelerde geriledi. Âlimler bunun nasıl ve ne zaman olduğunu tartışırlar, fakat bunun sebebi kesinlikle Gazzâlî değildir. XIX. yüzyılda Arap-İslâm felsefesi ve bilimi Avrupa'da doğmuş olan "modern" felsefe ve bilimiyle yer değiştirdi. Çoğu günümüz Müslüman filozofu ve bilim insanı kendi disiplinlerinin Avrupalı bağlamda biçimlenmesine daha fazla dikkat göstermektedir. Hattâ onlar disiplinlerin İslâm medeniyetindeki tarihinden bütünüyle habersizdirler. Dolayısıyla onların din ve bilim üzerine şimdiki görüşleri, İslâm medeniyetindeki din bilim ilişkisinin zengin tartışmaları tarafından bilgilendirilmemiştir. Aynısı din âlimleri hakkında da söylenebilir. Çoğu, sadece çağdaş bilim ve felsefe hakkında hatalı bilgilenmekle kalmayıp, aynı zamanda İslâm medeniyetindeki bilimsel, felsefi ve kozmolojik söylemlerin zenginliğinin farkına varamamaktadır. Bu onların, göreçeğimiz gibi, İslâm teolojisiyle yoğun bir şekilde ilişkilenmiş kelâm kozmolojisi hakkındaki bilgileri için de böyledir. Bana göre din ve bilim üzerine çoğu günümüz Müslüman perspektifi, İslâm medeniyetinde bulunan son derece zengin perspektiflerin zayıf bir gölgesidir.

Büyük Patlama evrenin bir başlangıcı olduğunu doğrular ve böylelikle kelâm kozmolojisi ve Arap-İslâm felsefesi ve biliminin yaratma veya evrenin ezeliiliği üzerine yaptıkları tartışmayı yersizleştirir. Bununla birlikte *Teizm Ateizm ve Big Bang* kitabındaki teist William Lane Craig ile ateist Quentin Skinner arasında yaratılış ve evrenin ezeliiliği üzerine fikir teatisi; Big Bang'te bir başlangıcın olduğuna yönelik bilimsel önermenin, Tanrı'nın varlığına yönelik metafiziksel sonucu gerektirdiği iddiasına itiraz edinilebileceğini göstermektedir. Fakat bizim, bir Tanrı'nın varlığını inkâr etmenin de metafiziksel bir önerme olduğunu not etmemiz gerekir. Dahası evrenin hassas bir ayarının olduğunun keşfedilmesi Paul Davies'in Goldilocks enigma olarak adlandırdığı şeye neden olmaktadır: Büyük Patlama

sonucunda biçimlenen evren nasıl oldu da tam da insan hayatına uygun bir yer oldu? Evrenin bir başlangıcı olduğunun delili ve onun insan hayatı ile sonuçlanan hassas-ayarı İbrahimî kitabî geleneğin Tanrı ve yaratılış tasvirine uygun görünmektedir. Bilimsel delil kitabî açıklamanın geçerliliği sonucuna götürür mü? Böyle bir sonuca ulaşmak için bilimsel keşiften metafiziksel iddiaya geçiş yapmak zorundayız. İyi bir bilim felsefecisi, metafizikten tamamen bağımsız olduğunu iddia eden bir bilim adamına güvenmememiz gerektiğini söyleyecektir. Bu durumda ateistlerin buna tepki gösterirken, inançlı bir teistin Tanrı'yı Big Bang'te ve evrenin hassas ayarında bulmasını keşfetmek sürpriz olmayacaktır.

Bu hatırlatmaları yaptıktan sonra konumuza dönecek olursak günümüzde Büyük Patlama kozmolojisine yönelik Müslüman bakış açılarını belirgin üç kısma ayırarak incelemek mümkündür.

Kur'an'ın bilimsel bir mucize olduğu savunan birinci bakış açısı, Büyük Patlama kozmolojisini sadece Kur'an'a uygun bulmakla kalmaz, aynı zamanda hem Büyük Patlama'nın hem de evrenin detaylı formasyonunun Kur'an'da zaten bulunduğunu savunur. Onlar bu iddialarını iki şeyle destekler: Birincisi "Biz Kitap'ta zikretmedik bir şey bırakmadık" (el-En'âm 6.38) gibi Kur'an ayetleridir. İkincisi ise Kur'an'ın icazî doktrindir. Bu doktrin Kur'an'ın "Meydan Okuma" [Tehaddi] olarak isimlendirilen ayetlerinden kaynaklanır. Tanrı Peygamber Muhammed'e, Kur'an'ın aleyhinde konuşan kimseleri Kur'an'a benzer küçük bir bölüm getirmelerini istemesini emreder. Yüzyıllar boyunca Kur'an'ı eşsiz kılanın ne olduğuna yönelik bir takım teoriler ortaya atılmıştır. Ekseriyeti onun lafzî özelliklerine işaret etmektedir. Kur'an'ın eşsiz bir bilimsel mucize olduğu teorisi ise moderndir.

"Bilimsel icaz" teorisinin birçok taraftarı vardır. Onların çoğu bilim insanı olmaktan daha ziyade din âlimleridir. Bilimsel eşsizlik (icaz) teorisi şu şekilde tasvir edilebilir:

"Tanrı, bundan 14 asır önce, insanlara yol gösterici bir kitap olan Kur'an'ı indirdi... bu son ilahi kitap, insanlığın yegane yol göstericisi olarak kalacaktır. Kuran'ın, aynı zamanda edebî dilinin mükemmelliği, benzersiz üslup özellikleri ve içerdiği üstün hikmet de, onun Tanrı'nın sözü olduğunun kesin delillerindedir. Bu özelliklerden biri, ancak XX. yüzyıl teknolojisiyle eriştiğimiz bazı bilimsel gerçeklerin 1400 yıl önce Kur'an'da bildirilmiş olmasıdır."

Bilimsel icaz ve Büyük Patlama, "O gökleri ve yeri yoktan yaratandır." (el-En'am, 6/101) ayetiyle ilişkilendirilerek açıklanmaktadır.

"Kuran'da verilen bu bilgi, çağdaş bilimin bulgularıyla tam bir uyum içindedir. Astrofiziğin ulaştığı sonuç, madde ve zaman boyutlarıyla birlikte tüm evrenin, zamansızlıkta gerçekleşen, büyük bir patlama sonucunda var olduğudur.

"Büyük Patlama" olarak bilinen bu hadise, tüm evrenin tek bir noktanın patlamasıyla yokluktan yaratıldığını kanıtlamıştır."

"İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden ayırdığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?" (el-Enbiyâ 21/30) ayeti bir bütün olarak evreni (gökleri ve yeri) içeren tekillîğe delil olarak alınmakta, sonrasında şiddetli patlamayla (Biz onları ayırdık) evrenin yapısının yaratıldığı iddia edilmektedir. "Göğü kendi ellerimizle biz kurduk ve biz (onu) elbette genişleticiyiz." (ez-Zariyât, 51/47) ayeti evrenin genişlemesine delil olarak gösterilmektedir. Taraftarlar, daha fazla ayet zikrederek Büyük Patlama sonrasında evrenin formasyonuna dair geçerli teorilerle onların örtüşüğünü savunmaktadırlar.

Kur'an'ın bilimsel mucize olduğunu savunanların kullandıkları örnekleri çoğalmak mümkündür. Bazı taraftarlar ışık hızının değerinin Kur'an'da bulunduğunu iddia ederlerken (Guessom, 142-144), aynı şekilde sütun kimyasal bileşeni ve diğer daha birçok şeyin Kur'an'da bulunduğunu söyleyenler de vardır. Biz evrim hakkında durumun ne olduğunu merak edebiliriz. Bu probleme yol açmamakta mıdır? Taraftarlar Darvinci evrimi Kur'an'da bulmadıkları için ayrıca bilimsel gerçeklerin ve teorilerin nihai onay yeri Kur'an olduğu için, evrim teorisi yanlış olmalıdır. Bu nedenle hayatın kökeni ve çeşitliliğine yönelik doğru bilimsel yaklaşım, filogenez (pylogeny), yani her şeyi evrimin açıklamacı bakış açısı içine düşürmek henüz ortaya çıkmamıştır.

Bilimsel icazın taraftarları Büyük Patlama'nın geçerliliğini iddia ederler ve evrenin oluşumu Kur'an'ın yaratılış tasviriyle kanıtlanmaktadır. Kur'an'ın evrenin sonu hakkındaki görüşü nedir? Açıktır ki Büyük Çatırtı (Big Crunch), evrenin sürekli genişlenmesinden ve onun kaçınılmaz soğuk ölümünden daha uygun görünmektedir. Bilimsel icaz taraftarları Kur'an'da Büyük Çatırtı için delil bulurlar... "(O) gün ki, yazılı kâğıtların tomarını dürer gibi göğü toplayıp düreriz. Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar o hale getiririz. (Bu,) üzerimize aldığımız bir vaad oldu. Biz, (vâdettiğimizi) yaparız" (el-Enbiya, 21/104). Büyük ihtimalle evrenin sürekli genişleyeceğini teklif eden şu anki gözlemler hatalıdır. Bilim insanları onları Kur'an ile örtüşmediği için reddetmelidir.

Kur'an'ın bilimsel mucize olduğu görüşünün genişçe rağbet bulması Kur'an'ın üstünlüğü iddiasından kaynaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle, Müslümanların tahrif edildiğini iddia ettikleri Tevrat ve İncillerden farklı olarak, Kur'an vahyedildiği şekliyle aynen muhafaza edilmiştir. O halde evren hakkındaki gerçek Kur'an'da korunmuştur ve onun bilimi onaylamasının sebebi budur. Bu, Kitab-ı Mukaddes lafızlılığından farklı olmakla birlikte, Kur'an'ın bilimsel icazı teorisi de harfî harfine aslına uygunluk şeklindedir. Bana göre din ve bilimi uzlaştırmaya yönelik ciddi bir girişim değildir.

“İslâmî Bilim” taraftarları ise İslâm’ın bilimle ilişkisine dair farklı bir yaklaşım geliştirirler. İlk bakışta bu hareket kelâm kozmolojisiyle örtüşür görünmektedir. Ancak onun taraftarları Arap-İslâm felsefesi ve biliminden esinlenmektedirler. Seküler özelliklerini görmezden gelmeyi seçerek, onun başarılarından hayranlıkla bahsederler. İslâmî bilim hareketi 1960’lardan 80’lere popülerdi, ancak şuanda unutulup gitmiş görünmektedirler. Genellikle bu hareketin akımları modern bilimin seküler ve Batılı doğasına eleştirel bir şekilde yaklaşırlar. Başlıca taraftarı Seyyid Hüseyin Nasr olan bir akım, sürekli ve kutsal bilgi fikrine kendini adamaktadır. Kopernikçiliğin dünyayı merkez olmaktan çıkarmasını ve Tanrı’yı bilimsel söylemden uzaklaştırmayı bir yıkım olarak görür. Bu, bilimin gerçek doğasını ve böylelikle de insan-ilahi ilişkisinin kutsallığını bir terk etmemdir. Başlıca savunucu Ziyaeddin Serdar olan bir başka akım ise “bilimin İslâmîleştirilmesi” fikrinin savunucusudur. Öyle ki bu görüş Batı’nın metafiziksel köklerinden ve etikle ilgi agnostik tutumundan kendini ayırır. Her iki akım da Müslüman bilim adamları için kendi metafiziksel ve etik taahhütleriyle ezeli kutsal bilgiye dönmede veya İslâmî bilimin ortaya çıkışında pratik ve somut bir programı açıkça söylemez. Bu akımlar Büyük Patlama ve İslâmî kozmolojiyle ilgili belirgin bir duruş açıkça ifade etmemektedirler.

Tamamen farklı bir yaklaşım, 1979 yılında Nobel fizik ödülünü elektromanyetik ve zayıf çekirdek kuvvetini birleştirme üzerine çalışmasıyla Sheldon Glashow ve Steven Weinberg ile birlikte alan Pakistanlı Müslüman fizikçi Muhammed Abdüsselam’da bulunmaktadır. Abdüsselam kendini adamış bir Müslümandır. O, Nobel ödül töreninde kendi bilim görüşünü evrensel bir uğraş olarak yorumlamıştır: “Fiziğin ürettikleri tüm insanlığın ortak mirasıdır. Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney ona eşit derecede katılır.” Sonrasında o evrenin mükemmelliği üzerine bir Kur’an ayetini paylaşır. “Rahmân olan Allah’ın yaratışında herhangi bir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü tekrar tekrar çevir bak; göz âciz ve bitkin halde sana dönecektir” (el-Mülk, 67/3). O bunu şöyle yorumlar. “Bu aslında bütün fizikçilerin inancıdır; araştırmalarımızı ne kadar derinleştirsek, hayretimiz o derece uyarılır, bakışımız o derece büyülür.” O devam eder: “Kur’an bizi Allah’ın yaratmış olduğu doğa kanunlarının hakikatleri üzerinde iyice düşünmeye davet etmektedir; bununla birlikte bizim neslimiz O’nun cömert ve zarif tasarımının bir parçasına bir bakış yapmada ayrıcalıklı haldedir, öyle ki ben mütevazı bir kalple ona şükretmekteyim.” Bu sözler Abdüsselam’ın derin inancına ve din-bilim ilişkisi konusundaki duygusuna bir pencere sağlamaktadır. Onun Büyük Patlama ile ilgili herhangi bir ifadesine rastlamadım. Fakat o, kendi çalışmalarının Büyük Patlama sonrasındaki erken evrenin biçimlenmesi için taşıdığı imaların farkındadır. Onunla birlikte Nobel ödülünü paylaşan Steven Weinberg, Abdüsselam’ın ölümünden üç yıl önce 1993 yılında, erken dönem evreniyle ilgili *The First Three Minutes, İlk Üç*

Dakika kitabını yazdı. Dahası erken dönem evreniyle ilgili en az bir makale, onun dönem başkanlığı sırasında, Triste'deki Uluslar Arası Teorik Fizik Merkezince yayınlandı.

Abdüsselam'ın din bilim ilişkisine yönelik tavrı, "Kur'an'ın bilimsel mucize" olduğunu savunanlardan ve "İslamî bilim" taraftarlarından farklıdır. Onun için, bilim bu yola kendini adanmış teistler ve ateistlerce eşit derecede takip edilen evrensel bir faaliyettir. Onun gibi inanan biri için Kur'an, ilhamlar sağlar ve o işini Tanrı'nın ayetlerini ve düzenini bir araştırma olarak görür. İnanıyorum ki Abdüsselam Büyük Patlama'nın ve hassas ayarın Kur'an'la örtüşmesini kendi inancına bağlılığını daha da güçlendirdiğini iddia etmiştir, fakat yayınlanmış eserlerinde bu kesin değildir. O fiziğe dair makalelerinde diğer fizikçilerle aynı adap ve erkânı paylaştı. Bununla birlikte inanç ise ilhamî ve kişiseldir. Bilimsel gözlemler, teori formülasyonlar ve matematiksel modellemeler bir kişinin inancından bağımsızdır. Abdüsselam'ın duruşu son derece meydan okuyucu ve kuvvetlice dürüştür. Benim görüşüme göre bu duruş, tarihî olarak İslâm medeniyetinin araştırma ruhuna çok daha yakındır.